

Het nastreven van een hoger doel: tandheelkunde en samenleving

De beroepsgroep van tandartsen kan doelen met een beperkt eigenbelang nastreven, maar deze dienen vooral ook boven het eigenbelang uit te stijgen. In het beroep van tandarts vinden veranderingen plaats die het hogere doel en de betekenis uithollen die tandartsen in het verleden hebben gegeven aan hun professionele bestaansgrond. De beroepsgroep heeft feitelijk het monopolie gekregen om de tandheelkunde uit te oefenen als gevolg van het respect dat de samenleving heeft voor de professionele belofte de mondgezondheid van hun patiënten en van de samenleving tot hun eerste taak te rekenen. Twee omstandigheden dreigen de traditionele opvatting over de betekenis van het beroep tandarts te ondermijnen. Ten eerste vat een toenemend aantal tandartsen hun praktijk meer en meer op als een onderneming. Ten tweede gaan tandartsen als gevolg van deze opvatting de vele bijzondere zorggroepen als gehandicapten, ouderen, allochtonen en sociaal zwakkeren in de samenleving aan hun lot overlaten. Het leveren van zorg van zo goed mogelijke kwaliteit en het empathisch zorgen voor de mondgezondheid van de samenleving zullen tandartsen in staat stellen te leven met een 'hoger doel' en een onvervalste erfenis nalaten.

Nash DA, Plasschaert AJM. Het nastreven van een hoger doel: tandheelkunde en samenleving
Ned Tijdschr Tandheelkd 2008; 115: 35-38

Inleiding

De intentie van deze bijdrage is het besef te versterken dat de beroepsgroep van tandartsen doelen met een beperkt eigenbelang mag nastreven, maar dat deze doelen vooral ook boven het eigenbelang dienen uit te stijgen. De Latijnse uitdrukking *non nobis solum*, grofweg vertaald als 'niet voor onszelf alleen', verwijst naar deze gedachte.

De mens heeft behoefte aan een zinvol bestaan, een leven te leven dat betekenis heeft, dat zingeving kent. Viktor Frankl, een bekende Oostenrijkse psychotherapeut, heeft de inmiddels klassiek geworden internationale bestseller gepubliceerd 'Man's search for meaning' (Frankl, 1962). In dit boek docu-

---

**Het woord professe komt van het
woord 'profes', dat letterlijk betekent:
verklaren, belijden, beloven**

---

menteert Frankl het trauma van zijn in nazikampen doorgebrachte jaren. Dit trauma heeft hem gebracht tot een centraal begrip over het menselijk bestaan, een begrip dat hem voor de rest van zijn leven de basis verschaft voor zijn werk als psychotherapeut. Hij heeft een inmiddels wereldberoemde therapeutische benadering ontwikkeld die hij 'logotherapie' of 'betekenis therapie' heeft genoemd. Het fundament van zijn benadering is de opdracht aan mensen om een diepe en blijvende betekenis te geven aan hun leven. Hij zei: "De zorg van de mens om betekenis te geven aan het leven, is de

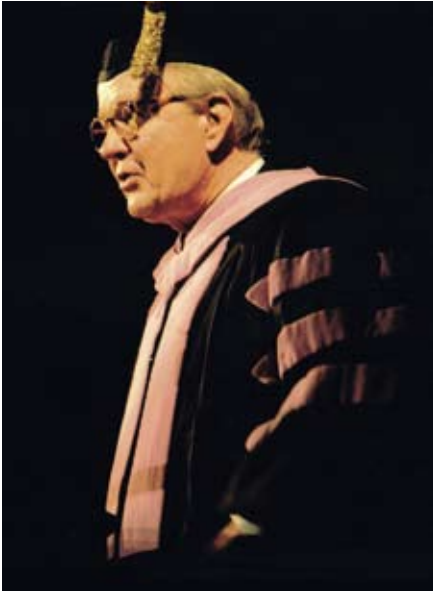
meest zuivere uitdrukking van het mens zijn. Mensen hebben een reden nodig om te leven, een zin van het leven, een doel".

In het beroep van tandarts vinden veranderingen plaats die het hogere doel en de betekenis uithollen die tandartsen in het verleden hebben gegeven aan hun professionele bestaansgrond. Deze eroderende krachten zouden moeten worden tegengegaan en 'een hoger doel' voor het professionele leven van tandartsen zou moeten worden nagestreefd. Om dat te bereiken moeten 2 basisprincipes opnieuw worden bevestigd. Het eerste principe is dat patiënten niet de middelen voor de doelen zijn, maar meer de doelen op zichzelf. Het tweede principe gaat ervan uit dat de beroepsgroep verantwoordelijk is voor de garantie op de toegankelijkheid van een redelijke, basaal minimale mondgezondheid voor allen.

Tandheelkunde als professie

Een betekenisvolle dimensie van het leven van iedere tandarts is te vinden in het leven zoals dat in de dagelijkse beroepsuitoefening wordt ervaren. Een belangrijk doel van het tandheelkundige werk is patiënten te helpen met het verkrijgen van een goede mondgezondheid en deze te handhaven.

In de middeleeuwen ontstonden hoger opgeleide beroepsbeoefenaren uit de groep mensen die geletterd waren en zich daarmee, door te studeren, praktische kennis en vaardigheden verwierven die anderen niet bezaten. Deze mensen hadden daardoor aanzienlijke macht over anderen. De Nederlandse filosoof Baruch Spinoza formuleerde het als volgt: "Kennis is macht" (Spinoza, 1677). Tot deze hoog opgeleide beroepsbeoefenaren behoorden ook

Professor Nash tijdens de academische zitting.

artsen (waaronder ook de mondartsen), advocaten en geestelijken. Artsen hadden macht over het fysieke welbevinden van anderen, advocaten hadden macht over veel van het materiele welzijn en geestelijken hadden macht over het geestelijk welbevinden. Deze onderscheiden vormen van macht vereisten dat patiënten, cliënten en geloofsgenoten vertrouwen hadden in hun ken-

nis en kunde. Daarom legden deze beroepsbeoefenaren de eed of belofte af dat zij het belang van hun cliënten konden plaatsen boven iedere vorm van eigenbelang. Het woord professe komt van het woord 'profes', dat letterlijk betekent: verklaren, belijden, beloven (May, 1980). Deze beroepsbeoefenaren werden door de eeuwen heen verondersteld personen te zijn die de samenleving hebben beloofd hun kennis en ervaring in te zetten ten dienste van de samenleving, met als doel het welzijn van de samenleving te bevorderen. De beroepsgroep van tandartsen heeft feitelijk het monopolie gekregen om de tandheelkunde uit te oefenen als gevolg van het respect dat de samenleving heeft voor de professionele belofte om de mondgezondheid van hun patiënten en van de samenleving tot hun eerste taak te rekenen.

Afbreuk

Twee omstandigheden doen potentieel afbreuk aan het besef van het zinvol zijn van het beroep van tandarts. Ten eerste vat een toenemend aantal tandartsen hun praktijk meer en meer op als een onderneming. In de tweede plaats gaan tandartsen als gevolg van deze opvatting de vele bijzondere zorggroepen als gehandicapten, ouderen, allochtonen en sociaal zwakkeren in de samenleving aan hun lot overlaten. Het probleem is dat de mensen die tot deze zorggroepen behoren, economische middelen ontberen om zorg te krijgen op de 'markt' van tandheelkunde als onderneming. Deze ontwikkeling doet zich duidelijk voor in de Verenigde Staten en Engeland, maar breidt zich ook uit op het Europese vasteland. Vastgesteld moet worden dat deze ontwikkelingen niet goed zijn. De oorspronkelijke eed van beroepsbeoefenaren in de tandheelkunde moet juist een uitdaging zijn om deze groepen tandheelkundige zorg te verlenen.

Veranderend beeld

De laatste helft van de 20e eeuw heeft belangrijke verbeteringen teweeggebracht in de mondgezondheid van de

inwoners van de geïndustrialiseerde landen. Deze verbeteringen werden voorafgegaan door onderzoek dat aan de opleidingen tandheelkunde werd uitgevoerd om de desastreuze gevolgen van cariës en parodontale aandoeningen te voorkomen. Nederlandse onderzoekers hebben hieraan belangrijke bijdragen geleverd. Veel van de huidige burgers die jonger zijn dan 50 jaar hebben weinig ervaring met cariës, terwijl de oudere generaties hiervan nog steeds de gevolgen ervaren. Tegenwoordig bestaat er waardering, niet alleen voor mondgezondheid in zijn algemeenheid, maar vooral ook voor de esthetische aspecten ervan. Als gevolg daarvan besteden veel tandartsen, niet alleen in de Verenigde Staten, veel praktijktijd aan esthetische behandelingen bij patiënten die nagenoeg vrij zijn van cariës en parodontale aandoeningen. Door het feit dat veel behandelingen niet direct noodzakelijk maar vooral esthetisch van aard zijn, en de combinatie hiervan met een meer materialistische en individualistische kijk op het leven, hebben veel tandartsen een sterk besef ontwikkeld dat tandheelkunde eerst en vooral een onderneming is. Daarmee hebben zij sommige van de meer traditionele houdingen en opvattingen over de tandheelkunde als een beroep of roeping achter zich gelaten.

Hoewel gedurende de afgelopen 50 jaar bij het merendeel van de bevolking een significante afname in de prevalentie van mondziekten is opgetreden, hebben de sociaaleconomisch minder bevoorrechten het succes van de preventieve tandheelkunde niet in gelijke mate mogen beleven als de sociaaleconomisch meer bevoorrechten. Heden ten dage komen de meeste tandheelkundige problemen voor bij hen die (economisch) geen toegang tot de zorgverlening hebben en in veel gevallen ook niet door opvoeding en opleiding hebben geleerd de mondgezondheid op waarde te schatten.

Beroep of onderneming

Er bestaat een spanningsveld tussen de opvatting over tandheelkunde als professe en als een onderneming. Als een

---

Een beroep zou een manier van leven moeten zijn, een roeping en niet simpelweg een manier om in het levensonderhoud te voorzien

---

tandartspraktijk economisch succesvol moet zijn, dient er sprake te zijn van een goede bedrijfsvoering. Het genoemde spanningsveld kan er echter gemakkelijk toe leiden dat middelen worden opgevat als doelen.

Tandheelkunde als professe heeft als doel het welzijn van mensen te dienen: goede mondgezondheid voor individuen en, ruimer gezien, voor de samenleving. Hoewel beroepsbeoefenaren gedurende hun leven geldelijk gewin aan hun arbeid ontnemen, is dat slechts een afgeleide, een bijproduct

van de vervulling van hun eed of belofte die is afgelegd bij het afstuderen. Een beroep zou een manier van leven moeten zijn, een roeping en niet simpelweg een manier om in het levensonderhoud te voorzien.

Tandheelkunde als onderneming beschouwt goede mondgezondheid van individuen specifiek en van de samenleving in het algemeen niet als doelen op zichzelf, maar louter als middelen voor de persoonlijke doelen van de tandarts. Tandheelkunde als onderneming dient het doel van persoonlijk voordeel, waarbij goede mondgezondheid wordt opgevat als een middel om dat doel te bereiken. Tandheelkunde die allereerst wordt opgevat als onderneming plaatst het vakgebied op de markt waar goede mondgezondheid wordt tot koopwaar die wordt verkocht uit winstoogmerk. Het zakelijke of bedrijfsmodel van behandelingen verkopen ondermijnt het beroepsbeeld dat is geworteld in een traditie van zorgverlening.

Immanuel Kant, de 19e eeuwse Duitse filosoof, formuleert een van zijn ethische stellingen als volgt: "*Handel zodanig dat je menselijkheid, of het nu in de persoon van jezelf of in de persoon van een ander is, nooit eenvoudig als een middel beziet, maar altijd tegelijkertijd als een doel*" (Kant, 1785).

De wijziging in de opvatting van tandheelkunde als professie naar de opvatting dat tandheelkunde primair een onderneming is, heeft een ogenschijnlijk geringe, maar feitelijk betekenisvolle invloed op het besef van zingeving van tandartsen. Er vindt een verschuiving plaats van betekenisvol en zinvol zorgen voor de mondgezondheid van individuen en de samenleving naar het ondernemen om geld te verdienen. Het leven verdient echter een hoger na te streven doel.

Zorg voor de samenleving

De Engelse filosoof en econoom Adam Smith, degene die het markteconomisch denken in de wereld heeft geïntroduceerd, maakte in zijn opus magnum 'The wealth of nations' een onderscheid tussen consumptie- en sociale goederen (Smith, 1776). Hij betoogde dat sociale basisgoederen als fundament beschikbaar moeten zijn, wil een vrije markt kunnen bestaan. Voorbeelden van sociale goederen zijn veiligheid, opleiding en gezondheidszorg. Hij geloofde dat de samenleving in dergelijke goederen buiten de markt moet voorzien, omdat de markteconomie voor het effectief en efficiënt functioneren afhankelijk is van veiligheid, opleiding en gezonde mensen.

Meer en meer dringt het besef door dat mondgezondheid en algemene gezondheid nauw zijn verweven. Mondgezondheid heeft een belangrijke relatie met de algemene gezondheid en het algemeen welbevinden. Iemand zonder goede mondgezondheid is niet gezond. De gezondheid, inclusief de mondgezondheid, van de bewoners van een land is een belangrijke voorwaarde voor een markteconomie. Dan is het ook noodzakelijk dat de beroepsgroep van tandartsen bij de overheid een pleidooi houdt voor toegankelijkheid tot een fatsoenlijk minimum van mondgezondheid voor iedereen. Een bio-eticus heeft eens een fatsoen-

lijk minimum van zorg gedefinieerd als het niveau van zorg waarvoor onze samenleving zich zou schamen als iemand dat niet zou kunnen krijgen (Callahan, 1987).

In de Verenigde Staten is slechts 20-25% van de kinderen verantwoordelijk voor 75-80% van alle cariës. Deze kinderen komen uit de laagste sociaaleconomische klassen van de bevolking (Kaste et al, 1996). Ruim 30% van de bevolking in de Verenigde Staten, meer dan 100 miljoen mensen, heeft geen toegang tot mondzorg en meer dan 20 miljoen daarvan zijn kinderen, een kwetsbaar deel van de bevolking (U.S. Department of Health and Human Services, 2000). Toch participeert slechts ongeveer 10% van de Amerikaanse

---

...een verschuiving naar de opvatting dat tandheelkunde primair een onderneming is...

---

tandartsen op een wijze van enige betekenis in de sociale voorzieningen voor arme kinderen en volwassenen (Brown, 1996; Geshan, 2001). In Engeland is het aantal tandartsen dat participeert in de National Health Service aanzienlijk gedaald (Smith, 2002).

Verlicht eigenbelang

De Europese verlichting van de 18e eeuw heeft nieuwe sociale en politieke inzichten opgeleverd. Onder meer betrof dat de waardering van eigenbelang. Men realiseerde zich echter ook dat het eigenbelang uiteindelijk is gebaseerd op het algemeen belang. Zo ontstond het begrip 'verlicht eigenbelang'. Hoewel iedereen een bepaalde mate van eigenbelang kent, wordt het eigenbelang het beste gediend als men er bedachtzaam bovenuit stijgt en zich concentreert op het belang van anderen.

Het is nodig een beroep te doen op de westerse intellectuele en culturele traditie van verlicht eigenbelang als een noodzakelijke correctie op de individualistische en zakelijke cultuur die de tandheelkunde heden ten dage infecteert. Als niet alle medeburgers aandeelhouders zijn van de goede samenleving, zal niemand het zijn.

Merkwaardigerwijs heeft de huidige zakenwereld in toenemende mate begrepen dat de strategie die deze beroepen traditioneel volgen, voor het zaken doen het beste is. Deze strategie is de behoeften en interesse van de klant als eerste prioriteit kiezen en een vertrouwensrelatie met de klanten opbouwen. De waarschuwing voor de markt in het verleden was *caveat motor*: 'koper opgelet'. De koper moest opletten omdat de markt een concurrerende en financieel gevaarlijke plaats was waar de verkoper probeerde goederen te verkopen tegen de hoogste prijs en de koper probeerde te kopen voor de laagste prijs. Tegenwoordig zijn er mensen die suggereren dat de klant in de marktgerichte gezondheidszorg betere kansen heeft op een rechtvaardige behandeling dan in de traditionele professionele gezondheidszorg. De ver-

kopers van nu bieden volgens hen meer garanties dan de professionele zorgverleners.

Het zou goed zijn te beamen dat wat goed is voor de mondgezondheid van de Nederlandse bevolking, ook goed is voor de beroepsgroep van tandartsen in Nederland. Het omgekeerde is echter moeilijk te geloven of te verdedigen: dat wat goed is voor de beroepsgroep van tandartsen in Nederland, per definitie ook goed is voor de mondgezondheid van de Nederlandse bevolking.

Conclusie

Een betekenisvol en zinvol bestaan is wat iedereen lief is. Het leven is om te leren, om lief te hebben en om een erfenis na te laten. Tandartsen besteden een groot deel van hun leven aan professionele arbeid. Het zou goed zijn als zij voortdurend leren van de steeds groeiende wetenschappelijke kennis die hun klinische activiteiten ondersteunt om daarmee zorg van zo goed mogelijke kwaliteit te leveren in toewijding aan hun patiënten en de samenleving. Die combinatie zal tandartsen in staat stellen te leven met een 'hoger doel' en een onvervalste erfenis na te laten.

Literatuur

- *Brown JG.* Children's dental services under medicaid: access and utilization. San Francisco: Office of Inspector General, U.S. Department of Health and Human Services, 1996.
- *Callahan D.* Setting limits: medical goals in an aging society. New York: Simon and Schuster, 1987.
- *Spinoza B.* Ethics (1677). In: Elwes RHM. Great books of philosophy. Buffalo: Prometheus Press, 1989.
- *Frankl VE.* Man's search for meaning: an introduction to logotherapy. New York: Simon and Schuster, 1963.
- *Kant I.* Groundwork of the metaphysics of morals (1785). New York: Cambridge University Press, 1998.
- *Kaste LM, Selwitz RH, Oldakowski RJ, Brunelle JA, Winn DM, Brown LJ.* Coronal caries in the primary and permanent dentition of children and adolescents 1-17 years of age: United States, 1988-1991. *J Dent Res* 1996; 75: 631-641.
- *May WF.* Professional ethics: setting, terrain, and teacher. In: Callahan D, Bok S (eds.). Ethics teaching in higher education. New York: Plenum Press, 1980.
- *Smith A.* An inquiry into nature and causes of the wealth of nations (1776). Great books of philosophy. Buffalo: Prometheus Press, 1991.
- *Smith P.* Scaling new height. *Health Serv J* 2002; 112: 18.
- *U.S. Department of Health and Human Services.* Oral health in America: A report of the surgeon general. Rockville: U.S. Department of Health and Human Services, National Institute of Dental and Craniofacial Research, National Institutes of Health, 2000.

Summary

A larger sense of purpose: dentistry and society

The profession of dentistry ought to serve interests including, but moving beyond, narrow self-serving concerns. Changes are taking place in the profession of dentistry which are eroding the sense of purpose and meaning dentists in the past have derived from their professional existence. The profession of dentistry is granted a virtual monopoly to practice dentistry as a result of the respect society has in the profession's promise to make patients and society oral health its primary purpose. Two factors are potentially diminishing the meaning and purpose in dentistry. Firstly, an increasing number of dentists are coming to understand dentistry as primarily a business. Secondly, dentists are abandoning the many individuals in society, such as the handicapped, the elderly, immigrants and the socially disadvantaged, who are in need of care but lack the economic wherewithal to pursue care in the marketplace of dentistry as a business. Providing the highest quality of care possible and also empathizing with patients while providing for their oral health, will permit dentists to live their lives with a larger sense of purpose and to leave a genuine legacy.

Bron

D.A. Nash, A.J.M. Plasschaert

Uit het Department of Pediatrics, College of Dentistry, University of Kentucky, Lexington, United States of America

Datum van acceptatie: 27 juli 2007

Adres: prof. dr. A.J.M. Plasschaert, UMC St Radboud, huispost 117, postbus 9.101, 6500 HB Nijmegen
a.plasschaert@dent.umcn.nl

Verantwoording

Dit artikel is een vertaalde en bewerkte versie van een lezing gehouden tijdens een symposium ter gelegenheid van het afscheid van prof. dr. A.J.M. Plasschaert op 17 november 2006 in Nijmegen.